

ŘEŠENÍ A DOPLŇUJÍCÍ OTÁZKY

ERBEN A JEHO DOBA

- 1/ Karel Jaromír Erben
2/ 1d, 2c, 3a, 4f, 5b, 6e

PÍSNĚ A ŘÍKADLA

- 1/ národ, národní

Doplňující otázka: Řekněte na základě úryvku, které písně (resp. říkadla) zajímaly K. J. Erbena v jeho díle.

- 2/ 1c, 2g, d, 3h, 4f, 5a, 6e, 7b, 8i; Novinka patří u Erbena mezi písně o nešťastné lásce

Doplňující otázka: Jak je Novinka stavěna (obrazy, vztah obrazů mezi sebou)? Proč se podle vás dochovala Novinka ve více, různě zakončených variantách (např. na Prácheňsku následuje po „Když verbujou, budou brát“ verš: „půjdeme se taky dát“)?

- 3/ kohout

Doplňující otázka: Povšimněte si obrazů, jichž je v hádance užito; co je pro ně charakteristické?

- 4/ dvacet

Doplňující otázka: Znáte nějaké podobné novější? Jak asi vznikly? Čím se od těch, které zaznamenal K. J. Erben, liší?

Doplňující otázky k cvičení 3 a 4: Soubor je dobře dostupný a cvičení lze doplnit o další žerty a hádanky dle konkrétních studentů či návštěvníků výstavy (Kdy zajíce bolívají zuby? – když ho pes popadne, apod.).

KYTICE Z POVĚSTÍ NÁRODNÍCH 1 (předpokládá četbu Kytice)

- 1/ 1a, 2c, 3b

Doplňující otázka: Jsou uvedené skladby podle vás klasické balady? Ke kterým dalším žánrům mají případně blízko?

- 2/ Polednice

Doplňující otázka: Svůj názor si ověřte srovnáním obou textů.

- 3/ vesnický, jak

Doplňující otázka: Kde si můžete ověřit, zda podobným slovům rozumíte správně?

- 4/ 1a, 2b, 3c, 4b, Lilie

- 5/ Poklad

Doplňující otázka: Charakterizujte prostor zobrazený v Pokladě. Jakou roli v něm hrají jednotlivá místa?

KYTICE

1, 2, 3/ kytice (F), matka (M), hrob (M), sirota (F), ráno (N), matička (F), matka (F), dítě (N), duše (F), kvítek (M), mohyla (F), dítě (N), matička (F), dech (M), kvítek (M), útěcha (F), mateřídouška (F), mateřídouška (F), vlast (F), pověst (F), mohyla (F), kytice (F), stužka (F), země (F), cesta (F), rodina (F), dcera (F), dech (M), syn (M), srdce (N)

4/ matka – matička – mateřídouška; duše – mateřídouška – dech

5/ mateřídouška – kompozita; pozn. text otiskujeme v diplomatickém znění z r. 1853, kde pomlčka naznačuje složenost slova

6/ Etymologické slovníky vysvětlují původ slova mateřídouška různě. Např. slovník Holubův a Kopečného z r. 1952 uvádí pouze staročeskou podobu *mateřie dúška* v hesle „matka“. Machkův etymologický slovník češtiny a slovenštiny spojení vysvětluje následovně: „Zdá se, že to znamenalo „duše (= dech!) Panny Marie“ jakožto zbožný název pro bylinku, která byla všemu lidu známa jako trvale nejvonnější. K tomu přidělaný lidové pověsti. Dnes je tento název i lidu neprůhledný, odtud změny v mor. *mateří droužka* apod.“ (MACHEK 1957: 288–289). V etymologickém slovníku češtiny pak Machek vysvětlení upřesnil: „Je to nepochybně překlad latinského *matris animula*“ a převzal závěry studie F. Novotného: „Podle našeho mínění je tato *mater* totéž co matka v Erbenově Kytici, výtvar lidové pověsti: zemřela matka, sirotci chodili k jejímu hrobu ji hledat, matce se jich zželelo, její duše se vrátila a vtělila se v drobnolistý kvítek, jímž pokryla mohylu, děti ji poznaly po dechu a nazvaly ten kvítek mateřídouška. Domníváme se, že pověst s tímto obsahem byla i v antickém lidovém podání a že odtud vzal název *matris animula* Isidorus a pojal jej do svých etymologií“ (MACHEK 1968: 355). Slovník Holubův a Lyerův vysvětluje stručně: „Obrazně „douška“ (tj. duše) matky (Boží)“. Slovník Jiřího Rejzky uvádí: „Vzniklo na základě lidové pověsti (srov. Erbenova Kytice) o převtělení předčasně zesnulé matky do tohoto kvítku“ (REJZEK: 368). Erben sám o námětu své básně uvedl v poznámkách ke *Kytici*: „Pověst o prvopočátku *mateřídoušky*, tak jak tuto jest uvedena, vypravuje se v bývalém kraji Klatovském v Čechách; i posla bez pochyby z pouhého výkladu slova samého: *mateří douška*, t. matčina duše“ (ERBEN 1953: 129).

7, 9/ Na základě přirovnání květů mateřídoušky k pověstem lze identifikovat význam spojení „dávna mohyla“, na níž básník tyto „květy“ natrhal, např. jako minulost, tradici sdílenou národním kolektivem. V „synovi“ a „dceři“, o nichž se hovoří v poslední sloce básně, lze spatřovat adresáty textu, kteří se četbou vracejí k tradici, kulturnímu dědictví a

potvrzují tak svou sounáležitost s „matkou“-vlastí. „Kytice“ pak představuje soubor pověstí, vlastně Erbenových básní, a „stužka“, již jsou květy „ozdobně ovinuty“, může představovat prostředky uměleckého jazyka (rytmus, rým, básnické figury a obrazná pojmenování). Uvedené významy nejsou samozřejmě jediné možné. Z odlišných interpretací lze uvést např. výklad Otokara Fischera: „Titul vstupní básně i celého souboru je Erbenem volen velmi přiléhavě, básně vzrostlé z lidového podání samy sebou upomínají na jakousi volně vázanou kytku lučních květů, jimž předeslaná vstupní píseň chce býti ozdobnou stužkou.“ (FISCHER 1930: 93)

8/ b

SVATEBNÍ KOŠILE (předpokládá četbu Svatebních košil; podobný list lze vytvořit i k jiným baladám)

1/ 1b, 2c, 3a, 4c

2/

Doplňující otázka: Pracujte s celými texty Svatebních košil a Lenory (dostupné např. v J. Jungmann: Sebrané drobné spisy veršem i prózou, www.ceska-poezie.cz). Čím se česká balada od zahraničního protějšku odlišuje jako celek?

3/ bažinou; laškují; devět za sebou; v potoce

Doplňující otázka: Čím se vyznačuje Erbenův verš a jazyk ve srovnání s jinými autory, které znáte?

4/

Doplňující otázka: Ilustrujte vybrané místo ze Svatebních košil vy. Která (jediná) scéna se podle vás pro ilustrátora nejvíce hodí a proč? Případně Svatební košile přeuvyprávějte v jiném žánru (jako pohádku, horor, příběh z červené knihovny apod.)

KŘÍŽOVKY

1/ Erben čili Majestát zákona

2/ Betyna, Žofie

Citovaná literatura:

ERBEN, Karel Jaromír

1953 Kytice z pověstí národních (Praha: Jaroslav Pospíšil)

FISCHER, Otokar

1930 „Poznámky“, in Karel Jaromír Erben: Kytice z pověstí národních (Praha: Státní nakladatelství), s. 93–127

HOLUB, Josef, KOPEČNÝ, František

1952 Etymologický slovník jazyka českého (Praha: Státní nakladatelství učebnic)

HOLUB, Josef, LYER, Stanislav

1968 Stručný etymologický slovník jazyka českého (2. vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství)

MACHEK, Václav

1957 Etymologický slovník jazyka českého a slovenského (Praha: Nakladatelství Československé akademie věd)

1968 Etymologický slovník jazyka českého (2. vyd., Praha: Academia)

REJZEK, Jiří

2004 Český etymologický slovník (Voznice: Leda)